

V pregledu šolstva je opisano delo osnovnih in posebnih šol, gimnazij, pedagoških šol, strokovnih šol, otroških vrtcev ter domov za mladino in dijaških kuhinj. Zdravstvene strokovne šole so obravnavane v poglavju o zdravstvu, nižje in srednje šole za razne umetnosti, umetnostne akademije ter univerza pa v poglavju o znanosti in kulturi. To ni najboljša rešitev, ker je slika celotnega sistema šolstva razdrobljena in zato nepregledna. Poleg omenjenih šol, akademij in univerze poglavje o kulturi in znanosti zajema še ljudsko prosveto, kulturno-prosvetno dejavnost med mladino, radio in film, gledališče, koncertno dejavnost, festival, galerije, muzeje, varstvo spomenikov, knjižnice, arhive, Slovensko akademijo znanosti in umetnosti ter knjigotrštvo, založništvo in tisk, v slednjem pa žal ne obravnava dnevnega tiska.

Ponekod se še čuti, da je bila publikacija sprva zamišljena kot propagandna knjižica o delu MLO, ker je kljub predelavam včasih še ostala poudarjena propagandna nota. Kot poudarjajo že uredniki sami v predgovoru, je ta publikacija »izrazito kolektivno delo z vsemi prednostmi in slabostmi takega dela«. Če so kje kake slabosti tega dela, prav nič ne zmanjšujejo njegove vrednosti in njegovega pomena. Zelo zanimivo pa je dejstvo, da vseh vej mestne dejavnosti ali bolje stopnje te dejavnosti ni bilo mogoče rekonstruirati v celoti, ker ni več ohranjeno gradivo o njej.

To delo je prvi velik korak v naporih, da Ljubljana dobi pisano zgodovino za svoje najnovejše obdobje, ki je prelomno v njenem razvoju. Z obilico statističnih podatkov in podrobnimi pregledi po raznih dejavnostih je ta publikacija pomemben prispevek za zgodovino Ljubljane, mimo katerega ne bo mogel nihče, ki se bo ukvarjal s problematiko te dobe, in to ne samo v merilu Ljubljane, ampak cele Slovenije.

Jasna Fischer

Vladimir Vauhnik, **Nevidna fronta**. Spomini Buenos Aires 1965. Izdala in založila »Svobodna Slovenija«. Strani 444 + 18 slik v prilogah.

Knjiga Vladimira Vauhnik je nedvomno pomembno delo o obveščevalni službi. V stari Jugoslaviji je bil njen avtor generalštabni polkovnik, zadnja leta pred vojno pa vojaški ataše v Berlinu. Tam je doživljal in spremljal z vso intenzivnostjo svoje službe pot nacistične Nemčije v vojno in njeno zmago do napada na Jugoslavijo 6. aprila 1941, ko je za nekaj tednov prišel v gestapovske zapore, iz njih pa odšel v Zagreb. Tam se je po njegovi izjavi izmaknil službi, ki so mu jo namenili gestapovci v Berlinu, se preselil v Ljubljano in v njej v širokem obsegu organiziral obveščevalno službo za korist zahodnih demokracij. V Ljubljani je ostal do srede leta 1944, ko se je pred gestapom umaknil v Trst in nato v Švico, kjer je ostal do konca leta 1947. Potem se je preselil v Buenos Aires in tam umrl 31. marca 1955.

Vauhnikova knjiga *Nevidna fronta* ne spada v krog avanturističnih in detektivskih zgodb. Vauhnik sam je obveščevalno službo pojmoval zelo visoko in ji pripisoval v velikih vojnih spopadih tudi izredno vlogo in pomen. »Obveščevalno službo v sovražnikovem zaledju štejem za del strateškega izvidniškega delovanja, zato so člani take obveščevalne službe pravi borci na najbolj nevarni fronti. Če kdaj v izvrševanju svoje službe izgube življenje, niso nič manj junaki kot ti, ki so padli na bojišču.« (Stran 104.)

Vauhnik je bil kot človek privrženec države kraljevske koncepcije. Ta pa ni bila za boj proti okupatorju, ker se je zbala njegove materialne sile, teveč za »čakanje«, kakor je bila ta taktika znana vsem. V tem je tudi Vauhnik, kakor mnogo drugih, napravil usodno napako, ki ga je pripeljala konec koncev v roke angleške obveščevalne službe in do usode, kakršno je potem doživel. To dejstvo moramo imeti pred očmi, kadar koli prebiramo njegovo knjigo in želimo vrednotiti njegovo pisanje.

Vauhnikova knjiga je sicer bogata teoretičnih ugotovitev iz obveščevalne službe, prav tako pa tudi polna konkretnih dogodkov, s katerimi je njen avtor imel opraviti. Na več mestih tudi omenja, kakšne naloge mora obveščevalna služba rešiti oziroma kaj mora dognati na svojem bojnem polju. Seveda si moramo biti na jasnem, da je avtor mnogo stvari zamolčal iz kakršnih koli razlogov oziroma zakril ali pa vsaj o njih v knjigi spregovoril nepopolno. Vendar je prav, da omenimo nekatera temeljna dejstva in spoznanja, ki pomagajo bravcu ustvariti sodbe o avtorju in nekaterih dogodkih, ki jih v knjigi omenja.

Ena od Vauhnikovih značilnosti je, da v knjigi odkriva metodo svojega obveščevalnega dela oziroma zbiranja podatkov ter po njih ugotavljanja sovražnikovih dejanj in namenov. Ta metoda mu je zlasti med bivanjem v Berlinu dala dragocene sadove, celo take, da njegovi predpostavljani vanje niso verjeli.

Poseben pomen imajo Vauhnikova stališča do procesov, s katerimi se je srečeval v svoji obveščevalni službi. Včasih so jasna, včasih pa jih je mogoče spoznati nekako po isti metodi, ki jo je sam uporabljal pri zbiranju podatkov iz različnih virov. Neredko je njegovo stališče tudi molk, absoluten molk ob določenem problemu, čeprav je jasno, da se je pri svojem poslu z njim srečal.

Kolikor je Vauhnikovi knjigi verjeti, je njen avtor bil pri vsem svojem delu usmerjen protinacistično, čeprav je v državni jugoslovanski politiki zagovarjal in branil taktiko pritajevanja, katere glavni zagovornik je po njegovem bil knez Pavle. Ta taktika je najvidnejša v prvem delu knjige, ki ima naslov Na preži (str. 17—165).

Bolj zapletena so že na zunaj Vauhnikova stališča v drugem delu, ki ima naslov BBZ (str. 169—420). V njem gre v glavnem za čas narodnoosvobodilnega boja. Dasi je Vauhnik bil anglofil, je pa Simovičev puč obsodil in zavračal njegove akterje. Med bivanjem v Zagrebu je pokazal odklonilno stališče do ustaštva.

Močnejše je Vauhnik pokazal svojo politično fiziognomijo med bivanjem v Ljubljani. Tu je pokazal svoja stališča do četnikov, partizanov, Sovjetske zveze in domačih kontrarevolucionarjev. Izražal jih je v smislu bolj ali manj jasnih metod obveščevalne službe.

Stališče do Draže Mihailovića in njegovih četnikov nam najbolje kažejo besede, s katerimi je sam označil svoj odnos do Mihailovića. Na strani 193 ga imenuje: »Moj pobratim général Draža Mihailović«. V Ljubljani sami je imel prisrčne zveze z oficirji Mihailovićeve smeri. S tem je linijo svoje politike sam najjasneje izrazil.

Partizani v Sloveniji in Jugoslaviji sploh so za Vauhniko bili prvenstveno — gibanje tretje internacionale, vendar jim v knjigi priznava tudi velike uspehe, zlasti še ob kapitulaciji Italije. »Medtem je partizanska gverila, ki je noben strateg ni predvideval, prešla v tako delovanje, da se ji je mogla pripisati strateška važnost,« piše na strani 331. Partizanstvo pa mu je kljub vsemu nesimpatično. Prav v stilu kontrarevolucionarne propagande in njenega klevetanja narodnoosvobodilnega gi-

banja mu pripisuje tudi krivdo za velike izgube nedolžnega prebivalstva. Pripisuje mu celo direktno uničevanje domačega prebivalstva (stran 348).

V nasprotju s stališčem do partizanov je Vauhnikovo stališče do kontrarevolucije oziroma do domobrancev zelo obzirno. Njihova dejanja je enostavno zamolčal. Na domobranci pravzaprav ne vidi nič črnega. Obračunavanje s partizani pripisuje eksponentom tretje internacionale. Sodelovanja domobrancev in njihovih očetov z okupatorjem nikjer ne omenja, pravzaprav ga celo zanika. »... V mali Sloveniji ni bilo izdajalcev, bili so vsi do zadnjega proti okupatorjem, bile so samo različne struje,« pravi na strani 304. Na drugem mestu označuje domobrance kot »demokratsko usmerjene borce«. Res čudna je bila demokracija teh demokratskih borcev, ki so prav med avtorjevim delovanjem v Ljubljani prisegli zvestobo Hitlerju. Seveda je po Vauhnikovem mnenju šlo verjetno tudi tedaj le za »pritajevanje« samega sebe pred premočnim sovražnikom... Kako daleč je to pritajevanje v tistem času pripeljalo sovražnike osvobodilnega gibanja, moremo razbrati iz mnogih dokumentov tistega časa. Za konkreten primer bi navedli samo enega, namreč poročilo uprave policije v Ljubljani — organizacijskemu štabu Slovenskega domobranstva v Ljubljani, ki ima na prilogi s tinto pripisano, da je bilo 22. decembra 1943 poslano komandantu Lohu. To poročilo dobesedno pravi: »Domobranska komanda je izročila v sodne zapore, ker v policijskih ni bilo prostora, sledeče partizanske agitatorje, ki so na razpolago GESTAPU: ...« (Arhiv IZDG). Poročilu je dodan seznam ljudi. — Razume se, da si je nemogoče misliti, da bi Vauhnik ne vedel za taka dejanja »demokratsko usmerjenih borcev«. Če je taka dejanja zamolčal, je storil zato, ker se je pač strinjal z njihovo politično filozofijo, usmeritvijo itd.

V skladu s stališčem do partizanov je Vauhnikovo gledanje na Sovjetsko zvezo. Njeno moč presoja v širokem okviru svetovnega dogajanja. Kakor pa na eni strani priznava njene vojaške sile in zasluge teh sil v boju proti nacistični Nemčiji, tako izraža nezadovoljstvo z naraščanjem njenega političnega vpliva. Od zahodnih zaveznikov je pričakoval, da bodo udarili na Balkan in potisnili nazaj oziroma preprečili prodor sovjetskega vpliva. Ko se to ni zgodilo, je svoje razočaranje izrazil z besedami: »... Tako je komunistična ideologija dobila premoč, namesto da bi nastopilo ravnotežje sil, ki bi ga invazija zahodnih zaveznikov na Balkan gotovo dosegla« (str. 341—342). Vauhnik misli celo, da je sadove končne zmage pobrala samo Sovjetska zveza, zahodni zavezniki pa so ostali praznih rok (stran 414).

O Vauhnikovi knjigi Nevidna fronta moramo na koncu reči, da jo je napisal pisec, ki v stilu svojega pisanja ne zanika svojih kontrarevolucionarnih stališč in gledanj. Pri uporabi njegovih podatkov bo sleherni prav zaradi metode njegovega pisanja moral biti zelo kritičen.

F. Š.

Annali della Facoltà di Lettere e Filosofia. Università degli studi di Trieste, akademsko leto 1965—1966, 2. zv. (Gradivo mednarodnega posvetovanja).

Filozofska fakulteta univerze v Trstu je v sporazumu z Deželnim odposlanstvom za zgodovino italijanskega osvobodilnega gibanja v Julijski krajini (Deputazione Regionale per la Storia del Movimento di Liberazione Italiano nella Venezia Giulia) organizirala v dneh 5. in 6. junija 1965 mednarodno posvetovanje O ideji mednarodnega sodelovanja v evropskem odporiškem gibanju.

Filozofska fakulteta v Trstu je referate, prebrane na tem posvetovanju objavila v svoji redni reviji Annali in zvezek posvetila svojemu medtem umrlemu predstojniku prof. Leonardu Ferreru, pobudniku posvetovanja.